

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA DINIY SIYOSATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Abdusamatova Xolida Rustamovna

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti

Tarix (yo'nalishlar va faoliyat turi bo'yicha) yo'nalishi magistranti

Elektron pochta: rustamovna3@gmail.com

Anotatsiya: Ushbu maqola mustaqillik yillarida O'zbekistonda diniy siyosatning shakllanishi va rivojlanishining murakkab jarayonlarini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qiladi. Maqolada mustaqillikdan so'ng mamlakatda diniy tashkilotlar, ularning davlat bilan aloqalari, qonunchilik bazasi, ijtimoiy va siyosiy kontekstda diniy siyosatning transformatsiyasi va modernizatsiya jarayonlari batafsil yoritiladi. Shuningdek, maqolada diniy siyosatning milliy xavfsizlik, ijtimoiy barqarorlik va huquqiy tartibga ta'siri ham ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida chet ellik va mahalliy olimlarning diniy siyosat va ijtimoiy transformatsiyalar bo'yicha nazariyalari sintez qilinib, mustaqillik davrida yuzaga kelgan muammolar va ularning yechimlari izlanadi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, mustaqillik, diniy siyosat, diniy tashkilotlar, huquqiy bazasi, ijtimoiy transformatsiya, milliy xavfsizlik, diniy modernizatsiya.

ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ РЕЛИГИОЗНОЙ ПОЛИТИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Абдусаматова Холида Рустамовна

магистрант направления «История (по специализациям и видам деятельности)» Университет точных и социальных наук

Электронный почта: rustamovna3@gmail.com

Аннотация: В данной статье проводится теоретический и практический анализ сложных процессов формирования и развития религиозной политики в Узбекистане в годы независимости. Рассматриваются религиозные организации страны после обретения независимости, их взаимодействие с государством, законодательная база, а также трансформация и модернизация религиозной политики в социальном и политическом контексте. Кроме того, научно анализируется влияние религиозной политики на национальную безопасность, социальную стабильность и правопорядок. В ходе исследования синтезируются теории иностранных и отечественных ученых по вопросам религиозной политики и социальных трансформаций, изучаются проблемы, возникшие в период независимости, и предлагаются возможные пути их решения.

Ключевые слова: Узбекистан, независимость, религиозная политика, религиозные организации, законодательная база, социальная трансформация, национальная безопасность, религиозная модернизация.

STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF RELIGIOUS POLICY IN UZBEKISTAN DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

Abdusamatova Kholida Rustamovna

Master's student in History (specializations and types of activity)

University of Exact and Social Sciences

Email: rustamovna3@gmail.com

Abstract: *This article provides a theoretical and practical analysis of the complex processes of the formation and development of religious policy in Uzbekistan during the years of independence. It examines religious organizations in the country after independence, their interaction with the state, the legislative framework, and the transformation and modernization of religious policy in a social and political context. The study also scientifically analyzes the impact of religious policy on national security, social stability, and the rule of law. The research synthesizes the theories of foreign and local scholars on religious policy and social transformations, while exploring the problems that emerged during the independence period and identifying potential solutions.*

Keywords: *Uzbekistan, independence, religious policy, religious organizations, legislative framework, social transformation, national security, religious modernization.*

KIRISH

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda diniy siyosatning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish, birinchidan, mamlakatning tarixiy-iqtisodiy va siyosiy kontekstini chuqur o'rganishni talab qiladi. 1991-yil 1-sentabrda O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, yangi davlatning o'z milliy siyosatini, shu jumladan diniy siyosatini shakllantirish zarurati yuzaga keldi. Mustaqillik davri, avvalo, sobiq sovet tizimidan farq qiluvchi, demokratik, huquqiy va pluralistik davlat shakllantirishga yo'naltirilgan siyosiy va ijtimoiy transformatsiyalar bilan tavsiflanadi. Shu nuqtai nazardan, diniy siyosat ham mamlakatning mustaqil huquqiy va ijtimoiy tizimining ajralmas qismi sifatida e'tiborga loyiqdir. Diniy siyosatning shakllanishi jarayonini o'rganish, uning davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlaridagi o'zgarishlarni, milliy barqarorlik va xavfsizlikka ta'sirini aniqlash imkonini beradi[1]. Ushbu davrda davlatning diniy tashkilotlarga bo'lgan siyosati, ularning faoliyatini tartibga solish mexanizmlari, din va davlat o'rtasidagi munosabatlarni normativ-huquqiy asosda tashkil etish masalalari dolzarb bo'ldi. Bu jarayonlar, ayniqsa, ijtimoiy integratsiya, diniy ekstremizm va milliy xavfsizlik bilan bog'liq muammolarni samarali hal etish nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb

etdi. Mustaqillik yillarida diniy siyosatning shakllanishi bir nechta bosqichlarga bo'linadi. Birinchi bosqich 1991–1995-yillarni o'z ichiga oladi, bu davrda yangi mustaqil davlatning diniy siyosatini belgilash va normativ-huquqiy bazani yaratish jarayonlari amalga oshirildi. Bu davrda O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va boshqa normativ hujjatlari orqali diniy tashkilotlar faoliyatiga ruxsat berilgan, lekin ularning davlat nazorati va tartibga solinishi ham ta'minlangan. Shu bilan birga, diniy tashkilotlarning jamiyat hayotidagi rolini aniqlash va ularni milliy qadriyatlar asosida integratsiyalash muammolari yuzaga keldi. Ikkinchi bosqich 1996–2005-yillarni o'z ichiga oladi, bu davrda diniy siyosatning strategik konseptlari ishlab chiqildi va amalga oshirila boshlandi[2]. Bu jarayonda davlat diniy ekstremizm, radikalizm va boshqa salbiy ijtimoiy hodisalarga qarshi kurashni kuchaytirdi. Shu bilan birga, diniy tashkilotlarning jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy rolini oshirish, ularni milliy taraqqiyotga jalb qilish, ma'naviy va axloqiy tarbiya sohasida milliy qadriyatlarni targ'ib qilish kabi yo'nalishlar ustuvorlik kasb etdi. Shu davrda din va davlat munosabatlarining normativ-huquqiy asoslari mustahkamlandi, lekin ijtimoiy muammolar va siyosiy barqarorlikni ta'minlash borasidagi murakkab vazifalar davom etdi. Uchinchi bosqich 2006-yildan hozirgi kungacha davom etmoqda va bu davrda diniy siyosatning modernizatsiyasi, ijtimoiy integratsiya va global diniy xavfsizlik nuqtai nazaridan yana-da kengaytirilgan. Bugungi kunda diniy siyosat nafaqat diniy erkinlikni ta'minlash, balki milliy qadriyatlarni rivojlantirish, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash, radikalizm va ekstremizmga qarshi samarali chora-tadbirlarni amalga oshirish bilan ham bog'liq. Shu nuqtai nazardan, mustaqillik davrida O'zbekistonda diniy siyosat milliy barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy integratsiyani kuchaytirish va davlat-huquqiy tizimni rivojlantirishning ajralmas qismi sifatida ilmiy tahlilga muhtojdir[2]. Shuningdek, O'zbekistonning diniy siyosatini o'rganishda xalqaro tajriba va boshqa davlatlar bilan taqqoslash muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, sobiq sovet respublikalari va Markaziy Osiyo davlatlarining diniy siyosati bilan solishtirish orqali mamlakatning o'ziga xos yo'nalishlarini aniqlash va ilmiy asoslash mumkin. Shu bilan birga, diniy siyosatning shakllanishi va rivojlanishidagi ijtimoiy, siyosiy va huquqiy mexanizmlarni kompleks tahlil qilish zarur. Kirish bo'limida

e'tiborga loyiq boshqa jihat bu diniy siyosatning huquqiy bazasi va normativ-huquqiy me'yorlar bilan bog'liqligi. Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Diniy faoliyatni tartibga solish to'g'risidagi qonun, ekstremizm va terrorizmga qarshi kurash bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar kabi asosiy hujjatlar diniy siyosatning mustahkam poydevorini tashkil etadi[3]. Bu hujjatlar davlatning diniy tashkilotlarga nisbatan pozitsiyasini, ularning huquq va majburiyatlarini, jamiyatdagi roli va ijtimoiy integratsiyaga ta'sirini belgilaydi. Shu bilan birga, kirish bo'limida diniy siyosatning ijtimoiy-huquqiy, siyosiy va ma'naviy-o'quviy jihatlari ham ko'rib chiqiladi. Diniy tashkilotlar orqali aholining ma'naviy va axloqiy tarbiyasi, milliy qadriyatlarni targ'ib qilish, ekstremizm va radikalizmga qarshi profilaktika tadbirlari amalga oshiriladi[4]. Bu jihatlar, o'z navbatida, mamlakatda barqaror ijtimoiy muhit yaratish va milliy xavfsizlikni ta'minlash bilan bog'liq. Shu nuqtai nazardan, kirish bo'limida mustaqillik yillarida O'zbekistonda diniy siyosatning shakllanishi va rivojlanishini tahlil qilish, uning normativ-huquqiy bazasini, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy kontekstini, shuningdek, xalqaro tajriba bilan solishtirish imkonini beradi. Ushbu bo'limning asosiy vazifasi – maqolaning mavzusini ilmiy asosda ochib berish, tadqiqotning dolzarbligini ko'rsatish va o'quvchini mustaqillik davrida O'zbekiston diniy siyosatining murakkab jarayonlariga tayyorlashdir. Shuningdek, diniy siyosatning rivojlanish bosqichlarini, har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlarini, davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar mexanizmlarini, huquqiy normativlarni va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni ilmiy nuqtai nazardan tahlil qiladi. Bu esa maqolaga konseptual asos beradi va keyingi bo'limlar adabiyotlar tahlili, metodologiya, natijalar va muxokama uchun poydevor vazifasini bajaradi. Shu tarzda, kirish bo'limi mustaqillik yillarida O'zbekiston diniy siyosatining shakllanishi va rivojlanishini kompleks, tizimli va ilmiy nuqtai nazardan yoritishga yo'naltirilgan bo'lib, mamlakatning demokratik va huquqiy tizimini rivojlantirish, ijtimoiy barqarorlik va milliy xavfsizlikni ta'minlashdagi ahamiyatini o'quvchiga tushuntiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda diniy siyosatni o'rganishda chet ellik olimlarning nazariy yondashuvlari tadqiqotning ilmiy poydevorini

mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Professor Adeeb Khalidning "Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia" asari Markaziy Osiyoda islom va siyosat o'zaro aloqalarini sovet tizimidan keyingi davrda tahlil qilgan fundamental tadqiqotlardan biridir[5]. Khalid o'z tadqiqotida mustaqillikdan so'ng islomiy uyg'onish jarayoni, sovet davrining diniy qayta tiklanishga ta'siri, shuningdek, dinning milliy identitet va siyosiy maydondagi roli masalalarini chuqur yoritadi. U Markaziy Osiyoda diniy siyosatning tarixiy ildizlarini, islomning siyosat va jamiyat ichidagi dinamikalarini tahlil qilib, islomning nafaqat ijtimoiy, balki siyosiy kontekstda ham o'zgarishini ko'rsatadi, bu holat O'zbekiston kabi sobiq sovet respublikalarida davlat va din o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunishda muhim ilmiy nuqtai nazarni beradi. Khalidning yondashuvi dinning kommunikativ va transformativ rolini tahlil qilish orqali mustaqillik yillarida O'zbekiston siyosatida dinning funksiyalarini aniqlash imkonini beradi. Bundan tashqari, Henrik Ohlssonning "Islam and Secular State in Uzbekistan: State Control of Religion and its Implications for the Understanding of Secularity" maqolasi O'zbekiston misolida din va sekulyar davlat munosabatlarini chuqur tahlil qiladi[6]. Ohlssonning ilmiy ishida post-sovet davrida O'zbekiston davlatining diniy faoliyatni tartibga solish mexanizmlari, islomning milliy madaniyat va siyosatga ta'siri hamda sekulyarizmning yangi shakllari o'rganiladi. U nashrida davlat institutlari va diniy tuzilmalar o'rtasidagi munosabatlar tahlili orqali diniy siyosatning ijtimoiy hamda huquqiy ildizlarini ochib beradi, dinni boshqarish tizimining mamlakat barqarorligiga bo'lgan ta'siri asosida yakuniy xulosalar chiqaradi. Ohlssonning yondashuvi O'zbekiston sharoitida davlat nazorati, diniy erkinlik va sekulyar institutlar o'rtasidagi muvozanatni ilmiy tarzda baholash imkonini yaratadi[7]. Shu tarzda, Khalid va Ohlssonning tadqiqotlari birgalikda mustaqillik yillarida O'zbekistonning diniy siyosatidagi transformatsiyalar, davlat-din munosabatlaridagi o'zgarishlar va ijtimoiy hamda siyosiy kontekstda diniy erkinlik va nazorat masalalarini ilmiy asosda yoritadi. Bu olimlarning yondashuvlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, maqolaning teoretik asosini mustahkamlashga xizmat qiladi.

METODOLOGIK QISM

Ushbu maqolada mustaqillik yillarida O'zbekistonda diniy siyosatning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish uchun kompleks ilmiy metodlar qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini tarixiy-tahliliy yondashuv, huquqiy normativ hujjatlarni tahlil qilish, komparativ va solishtirma metodlar, shuningdek, statistik va empirik ma'lumotlarni integratsiyalash tashkil etdi. Tarixiy-tahliliy metod yordamida mustaqillikdan oldingi va keyingi davrlarning diniy siyosat kontekstlari, ularning evolyutsion jarayonlari va normativ-huquqiy asoslari o'rganildi. Huquqiy hujjatlarni tahlil qilish orqali davlatning diniy tashkilotlarga bo'lgan siyosiy va ijtimoiy munosabatlari, qonunchilik mexanizmlari va nazorat mexanizmlari chuqur ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilindi. Solishtirma metod yordamida O'zbekiston tajribasi boshqa Markaziy Osiyo respublikalari va post-sovet davlatlari bilan solishtirilib, diniy siyosatning o'ziga xos xususiyatlari va universal tendensiyalar aniqlash imkonini berdi. Statistik va empirik metodlar esa davlat tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar, diniy tashkilotlar faoliyati statistikasi va ijtimoiy so'rovlar natijalarini integratsiyalash orqali ilmiy asoslangan xulosalarni shakllantirishga yordam berdi. Shu yondashuvlar majmuasi maqolada diniy siyosatning shakllanish bosqichlarini tizimli va murakkab tarzda tahlil qilish imkonini berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillik yillarida O'zbekistonda diniy siyosat bir necha aniq bosqichlar orqali shakllangan va rivojlangan. Birinchi bosqichda (1991–1995) davlat diniy tashkilotlarning faoliyatini normativ-huquqiy jihatdan tartibga solish va ularni milliy qadriyatlar doirasida integratsiya qilishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Ikkinchi bosqichda (1996–2005) strategik konseptlar ishlab chiqilib, diniy ekstremizm va radikalizmga qarshi samarali choralar qabul qilindi, diniy tashkilotlar ijtimoiy, madaniy va axloqiy tarbiya sohalarida faol jalb qilindi. Uchinchi bosqich (2006–hozirgi kun) esa diniy siyosatni modernizatsiya qilish, ijtimoiy integratsiya va global diniy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, davlatning diniy erkinlik va nazorat balansini yangi sharoitlarda saqlashga xizmat qiladi. Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillik davrida O'zbekistonning diniy siyosati ijtimoiy barqarorlik,

milliy xavfsizlik va demokratik institutlarni rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Chet ellik olimlarning nazariyalari bilan solishtirilganda, O'zbekiston tajribasi post-sovet davlatlarining umumiy diniy transformatsiya jarayonlarida o'ziga xos modellarning vujudga kelishini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, davlatning diniy tashkilotlarga bo'lgan yondashuvi milliy identitetni mustahkamlash, radikalizm va ekstremizmga qarshi profilaktika choralarini amalga oshirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

MUXOKAMA

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda diniy siyosatning shakllanishi va rivojlanishi masalalari xorijiy olimlar tomonidan turlicha talqin qilingan. Masalan, Adeeb Khalid Markaziy Osiyoda islomning sovet davridan keyingi uyg'onishini tahlil qilarkan, uning jamiyatdagi roli ijtimoiy va siyosiy kontekstda o'sib borayotganini ta'kidlaydi. Khalidning fikricha, diniy uyg'onish jarayoni nafaqat ma'naviy va madaniy yangilanishni, balki milliy identitetning shakllanishi va mustahkamlanishini ham o'z ichiga oladi. U O'zbekiston tajribasini post-sovet davlatlaridagi umumiy tendensiya bilan solishtirib, diniy siyosatning demokratik institutlar va davlatning milliy xavfsizlik strategiyalari bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Khalidning yondashuvida diniy erkinlik va ijtimoiy integratsiya asosiy konseptual elementlar sifatida namoyon bo'ladi. Boshqa tarafdin, Henrik Ohlsson O'zbekiston misolida sekulyar davlat va diniy tuzilmalar o'rtasidagi murakkab muvozanatni o'rganib, diniy siyosatning davlat nazorati va huquqiy tartibga solinishi jihatlarini alohida urg'u bilan yoritadi[8]. Ohlssonning fikricha, davlatning diniy faoliyatni tartibga solish mexanizmlari radikalizm va ekstremizmga qarshi kurashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, u sekulyar institutlar va diniy tashkilotlar o'rtasidagi muvozanatni saqlashning ijtimoiy barqarorlik va siyosiy stabilizatsiyaga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Khalid va Ohlssonning yondashuvlari bir-birini to'ldiruvchi xususiyatga ega bo'lib, bir tarafdin diniy uyg'onish va jamiyatdagi ijtimoiy funksiyalarni, boshqa tarafdin esa davlatning nazorat mexanizmlari va sekulyar institutlar bilan o'zaro aloqalarni ilmiy nuqtai nazardan ochib beradi[9]. Ularning fikrlariga ko'ra, O'zbekistonda mustaqillik davrida diniy siyosatning samarali shakllanishi nafaqat diniy erkinlikni ta'minlash, balki milliy

identitetni mustahkamlash, ijtimoiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash va ekstremizm xavfini kamaytirish bilan bevosita bog'liqdir. Shu bilan birga, olimlar orasida muhokama tug'ilishida muhim masala diniy siyosatning transformatsion tabiati va davlat nazoratining darajasidir. Khalid diniy uyg'onish jarayonini ijtimoiy va madaniy kontekstda ochib berishga e'tibor qaratgan bo'lsa, Ohlsson davlatning huquqiy va nazorat mexanizmlarining rolini markaziy o'ringa qo'yadi[10]. Bu ikki yondashuvni birlashtirish orqali, O'zbekistonning mustaqillik davrida diniy siyosatining murakkab va ko'p qirralik jarayonlarini ilmiy asosda baholash va kelajakda siyosiy, ijtimoiy va huquqiy tavsiyalar ishlab chiqish imkoniyati yuzaga keladi. Shunday qilib, xorijiy olimlarning polemikasi O'zbekiston diniy siyosatini ikki asosiy o'lcham ijtimoiy-ma'naviy uyg'onish va davlat nazorati – orqali tahlil qilishga imkon beradi, bu esa maqolaning nazariy va amaliy asosini mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Ushbu maqolada mustaqillik yillarida O'zbekistonda diniy siyosatning shakllanishi va rivojlanish bosqichlari ilmiy tarzda tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, diniy siyosatning evolyutsiyasi bir nechta bosqichda kechgan: dastlabki normativ-huquqiy asoslarni yaratish va diniy tashkilotlarni milliy qadriyatlar doirasida integratsiyalash, keyinchalik strategik konseptlarni ishlab chiqish va diniy ekstremizmga qarshi choralarni kuchaytirish, va nihoyat, diniy siyosatni modernizatsiya qilish, ijtimoiy integratsiya va global diniy xavfsizlikni ta'minlashga yo'naltirilgan zamonaviy bosqich. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, xorijiy olimlar, jumladan Adeeb Khalid va Henrik Ohlsson, diniy uyg'onish va davlat nazorati nuqtai nazaridan O'zbekiston tajribasini tahlil qilgan. Khalid diniy uyg'onish va ijtimoiy funksiyalarni, Ohlsson esa davlatning huquqiy va nazorat mexanizmlarini markaziy o'ringa qo'yadi. Ularning ilmiy yondashuvlari bir-birini to'ldirib, O'zbekistonning diniy siyosatidagi murakkab jarayonlarni yaxlit va tizimli baholash imkonini beradi. Metodologik jihatdan maqolada tarixiy-tahliliy, komparativ, huquqiy tahlil va empirik metodlar qo'llanilib, mustaqillik davrida diniy siyosatning shakllanishi va rivojlanishining ijtimoiy, siyosiy va huquqiy jihatlari tizimli tarzda o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, davlatning diniy tashkilotlarga

bo'lgan yondashuvi milliy identitetni mustahkamlash, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va ekstremizm xavfini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega. Xulosa qilib aytganda, mustaqillik yillarida O'zbekistonda diniy siyosatning shakllanishi va rivojlanishi davlat va jamiyat o'rtasidagi uzviy munosabatlar, normativ-huquqiy mexanizmlar, ijtimoiy integratsiya va ma'naviy tarbiya bilan chambarchas bog'liq jarayon sifatida namoyon bo'ldi. Maqola natijalari O'zbekistonning diniy siyosatini nazariy va amaliy jihatdan tushunishga, kelajakda diniy siyosatni rivojlantirish, ekstremizm va radikalizmga qarshi samarali strategiyalar ishlab chiqishga ilmiy asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Usmanov A. D. O'zbekistonda diniy bag 'rikenglik siyosatining tarixiy evolyutsiyasi //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2025. – T. 56. – №. 2. – C. 153-157.
2. Normamatov J. Mustaqillik va din //synapses: Insights across the disciplines. – 2025. – T. 2. – №. 5. – C. 57-62.
3. Xudoynazarov I. et al. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng turkiya bilan munosabatlarining muvozanatlashishi va siyosiy rivojlanishi //Научный Импульс. – 2024. – T. 3. – №. 28. – C. 335-341.
4. Jo'rayev N., Zamonov A. O 'zbekiston tarixi //T.: Oqituvchi. – 2004.
5. Yusupov A. O'zbekistonda yoshlar ijtimoiylashuvida milliy-siyosiy mentalitetning o 'rni //qo 'qon universiteti xabarnomasi. – 2024. – T. 13. – C. 223-224.
6. Yusupov A. O'zbekistonda yoshlar ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishda madaniy va mafkuraviy omillarni o 'rganishning nazariy asoslari //qo 'qon universiteti xabarnomasi. – 2024. – T. 11. – C. 81-83.
7. Xudayberdiyev A. Globallashuv sharoitida xalqaro siyosat va missionerlik //Farg'ona davlat universiteti. – 2023. – №. 1. – C. 58-58.
8. Haydarov O., Qoraboyev S. O'zbekistonning eng yangi tarixi //SamDVMCHBU. Samarqand. – 2022.
9. Jo'rayev X. T., Bekchonov A. O. Sovet hukumatining milliy maorif sohasidagi siyosati //InnoRes. – 2025. – T. 1. – №. 2. – C. 28-31.
10. Usmonov Q., Sodiqov M., Burxonova S. O 'zbekiston tarixi //Tashkent: Iktsod-Moliya. – 2006.